

Soraýýany kim daşlamaly?

Category: Jemgyýetçilik tankydy, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 21 январа, 2025

Soraýýany kim daşlamaly? BIR FILMDEN SOŇKY OÝLANMALAR

► SORAÝÝANY KIM DAŞLAMALY?!

Öňräk tanyşlarymyň biriniň öýünde otyrkam, ol "al görseň, men-ä halamadym dogrusy, birhili yslamy garalap düşürilen kino ýaly" diýip bir wideodiski öňüme zyňdy. Men öýe gelemsoň ol diskini dessine kompýutere salyp, tomaşa etmäge durdum. Film 1986-njy ýylda Homeýniniň döwründe Eýranyň Kupaýeh diýen obasynda bolan bir pajygaly wakadan söz açýar. Has dogrusy adamsynyň bet nebsi sebäpli töhmetiň pidasy bolan we daşlanyp öldürilen Soraýýa Manuçehr atly bir enäniň başyndan geçenleri gürrüň berýär. Filmi boýdan-başa tomaşa edenler edil gözyýaşa gark bolmasa-da, ençeme wagtlaý wyždany syzlaý dursa gerek.

• Sakalyny tersine syrmaly "mollasumaklar"...

Film nämüçindir meniň ençeme wagtdan bäri kalbymy gorjalap we

ýazmaga niýetlenip ýören makalamy çaltlaşdyryp, siziň bilen howul-hara paýlaşmagyma sebäp boldy.

...Käte ýagşy-ýaman, toý ýa sadaka bolanda tanyş-bilişiňkä, garyndaş-doganyňka gidilýär welin, köpçülikde mollasyrap, dinden, şerigatdan gürrüň açýan adamlar bar. Dogrusy, olaryň käbirine pisindiň oturmasa-da, käbiriniň ýüzüniň nuranalygyna, gepiniň-sözünüň ýerindeliligine seredip, gowy adamdyr öýdýärsiň. Elbetde, gowylary hem kän, muňa şek-şübhamiz ýok, ýa bolmasa şu makalany okajaklaryň kalbyna şübhe tohumyny ekmek niýetimiz ýok. Ýöne bir hakykaty welin, näçe kyn bolsa-da boýun almak gerek: Döwürden, durmuşdan, adamlaryň bozulyp barýan ahlagyndan, gyz-gelinlerden söz açylanda, ýaňky gepi-sözi ýerinde diýen "mollalarymyz" dyzyna bir galýarlar-da, gep owadanlamak üçin "Gurhandan", Hadyslardan çala-çapdyr öwrenen zatlaryny Magtymgulynyň nakyla öwrülip giden setirlerini suňşuryp, hamala dünýäni özüm düzedýändirin öýtmän akyl satyp başlaýarlar. Hususanam aýal-gyzlar barada söz açylanda, olaryň köpüsi "Aý ynha aýal aýagyny gyşyk bassa, öňki döwürdäki ýaly saçyny kesmeli, eşege ters mündürmeli, ýa-da şerigatyň pylan kadasyna görä pysmydan etmeli..." diýip başlaýarlar. Köplenjem olaryň sözi makullanylýar diýen ýaly. Emma meseläniň iň gyzykly we möhüm başga bir tarapy bar.

"Dälä ýel ber, eline-de pil ber" diýlişi ýaly, şolar ýaly ýerde olaryň käbirini gürledäýme gylygym bar meniň. Onsoň olar käte has içgin durýarlar-da, hakyky sypatyny äşgär edip goýberäýýär. Nädip diýseňizläň?!. Olaryň käbiri "indi-hä dil ýarasy yok-la" diýip, oýunlyga salan bolup "aý inim sen-ä halk bilen işleşýän ekeniň, gowja zatlar-a gelýändir ýanyňa, heý olaryň birki sanysy bilen tanşyp bolmazmy, ýeke özüň hezilini görüp ýörmüň ýa..." diýişlerini eşdenimde, "ýeri indi ýaňky aýagyny gyşyk basan aýalyň saçyny syrsaň gowy bolarmy ýa şu pälibozugyň ýaňja ösdüren sakalyny terslikgän syrsaň has gowy bolar?!." diýip gaşymy çytan ýerlerim kän bolupdy...

• **Günäkär bolýanam ýene aýalmyşyn!..**

Näme üçindir men şular ýaly mallasumaklaryň bu tomaşa eden

kinofilmimdäki Kupaýeh obasynyň kazysyndan we ol obanyň adamlaryndan tapawutly ýerini göremok. Eýsem näme üçin beýle?!. Ýalanmy ýa?! Hakykat elmydama ajy bolýar. Biziň köpümüz hakykatlary eşitmezlik üçin gulagymyza pagta dykyp gezmekligi öwrenipdiris.

Käbir erkekler bar: her gün bir ýeňles gylykly aýalyň yzynda sepil-sergezdandyr, gürlätseň welin bir gezek ýatym-turym etmek üçin yzynda ylgap ýörenini adamam hasap etmez. Oňa jelep, künti, loly, haramzada, gutaran, süýdibozuk, enesi pylan, ganjyk, ýene näme we ş.m... agzyna agam gelse diýer, gara-da gelse... Emma ol naýynsap ol jelepleriň yzynda maşgalasyna, çagalaryna sarp etjek gyzyldan gymmatly wagtyny, haltyldap gazanan puluny ýele sowrup şol jeleplerdenem pes derejä gelip düşýänliginden welin habary-da ýok...

Ýene bir zat bar, adamsy şeýdip ýörkä äsgerilmän, depgilenip halys çydamaga ýagdaýy galmadyk mähre zar bägül ýaly zenanlarymyz özüne höwür gözläp ugraýar. Hudaý tutup, olaryň bu edeni dagy bilinäýse, onsoň ýaňky erkeksumaklaryň göhi gelýär. Nämemişin, "aýaly oňa ikilik edenmişin, küntimişin..." Her gün bir del aýalyň gujagyna girmek üçin erkeklik namysyny, mertebesini ýer astyna serip, sözünü hakyky manysyndaky küntiçiligi edýän we gül ýaly maşgalanyň darka ortadan bölünmegine sebäp bolan-a özi, künti bolýanam, günäkärem ýene naçar aýaly...

• **Betbagt zenanyň başyna gelenler...**

Gürrüňini eden kinofilmimiň ady "Soraýýany daşlamak"...

Kinofilm Eýranyň Kupaýeh obasynda bolup geçen bir tragiki wakany janlandyrýar.

1986-njy ýyl. Aýatolla Homeýiniň döwri...

Ikinji aýal aljak bolup birinji alan aýalyny kowmak isleýän adamsynyň öýden çykyp gitmek talabyna boýun egmedik bigünä we naçar bir zenanyň başyna gelen tragiki kyssa...

Jemgyýet zenanyň mal ýaly satylyp, urulyp we "hiç kim" hasaplanylýan jemgyýeti...

Soraýýa şeýle jemgyýetde ýaşaýandygy we adamsynyň özüni

kowmagyna razy bolmandygy üçin onuň başyna bu agyr muşakgat inýär. Adamsy Soraýýanyň özüne ikilik edendigi barada ýalan gep çykarýar. Ýalan sözler, töhmetler, ýalançy şaýatlar arkaly onuň zyna edendigi barada myş-myş tutuş oba ýaýraýar. Obanyň kazysy şerigatyň talabyna gyşarnyksyz eýermelidir diýip, biçäre aýalyň daşlanylmagyna karar berýär. Şerigat düzgünlerine görä, aýal diri galmak islese, özüniň günäsizdigini subut etmeli. Emma bialaç galan aýal nämäni subut etsin?!. Obanyň kazysy bilen birlikde her kim onuň zyna edendigi barada gös-göni ýüzüne durlar ahyryn! Soraýýa üçin daşlama pursatyna garaşmakdan başga alaç ýok. Filmiň şondan soňrasyna tomaşa etmek şeýle bir agyr, şeýle bir gözgyny... Obalylar, hatda çagalaram arabaly ony daşlamaga daş toplaýarlar. Mundan Soraýýanyň iki oglam çetde durmaýar. Adamlar şol wagt gözi gyzaran öküz ýaly... Hiç kim hak-hukuk, günä, etmiş barada zerre ýaly pikir edenok. Ölümiň öňüsyrynda Soraýýadan soňky sözünü aýtmaga rugsat berilende, ol "men siziň obadaşyňyz, men siziň goňşyňyz, men siziň gyzyňyz, men siziň eneňiz, siz nädip maňa dözýärsiňiz?" diýip naýynjar halda bozlaýar. Adamçy itler ýaly hatara duran adamlar üçin bu sözüň näme manysy bolar öýdýärsiňiz?!. Çünki ol pursatda her kim oňa ilkinji daşy zyňmaga sabysyzlyk bilen garaşyp dur ahyryn.

- **"Daşy hiç hili günä iş etmedik zyňsyn!.."**

Isa pygamberden rowaýat edilýän "Ilkinji daşy hiç hili günä iş etmedik zyňsyn" diýen söz bardyr. Filmde bolsa tersine! Ilki bolup töhmet atanlar eline daş alýar. Yzyndanam Soraýýanyň mähriban kakasy. Ol daşy söwer gyzynyň maňlaýynyň ortasyndan birnäçe gezek aýlap zyňsa-da atan daşy oňa degmeýär. Çünki Soraýýa biçäräniň günäsi bolmasa näme... Soraýýanyň iki ogly hem oňa daş atanlaryndan soňra, kupaýehliler onuň üstüne dälirän ýaly bolup daş ýagdyryp ugraýarlar. Bu aýylganç sahnany tomaşa edeniňde endam-janyň pagys-para bolýar... Nädip bolmasyn?!. Filmdäki wakalar hakykatdanam durmuşda bolup geçen wakalar ahbetin!.. Dini, şerigaty öz hapa niýetlerine perde edinip,

imanyny ýuwdan bihaýa adamlar şeýdip bir bigünä naçaryň nähak ganyna galýarlar.

Wyždanyňyza sorag berip görüň: Bu nähili adamçylyga sygýar? Bu nähili wagşylyk bolýar?!.

- **Soraýýanyň kyssasy nädip dünýä ýaýrady?**

Soraýýa ölüm jezasyna höküm edilmezden öň daýzasy Zöhre oňa bu görlüp-eşdilmedik zalymlygy bütün dünýä aýan etjekdigi barada söz berýär. Soraýýanyň öldürilen gününüň ertesi asly eyranly fransuz žurnalisti Feridun Şahebjam awtoulagy näsazlyk tapynyp Kupaýeh obasyna sowlup geçmeli bolýar. Zöhrä bolsa eden ähtinde durmaga mümkinçilik döreýär...

Oba adamlary žurnaliste Zöhräniň aklyndan azaşandygyny ynandyryjak bolýarlar. Her näçe çytraşsalar, Zöhre bu bolup geçen wakany fransuz žurnalistine gürrüň bermegiň ýoluny tapýar. "Bu ýerde aýallaryň sesine ähmiýet berilenok, meniň sesimi özüň bilen alyp git" diýýär. Žurnalist bolsa onuň ähli aýdanlaryny magnitofon kassetasyna ýazgy edýär...

Ol žurnalist, has takygy öňki eýranly ilçiniň ogly Feridun Şahebjam bu tragiki hekaýaty 1994-nji ýylda "Soraýýany daşlamak" ("The Stoning of Soraya M.") ady bilen kitap görnüşinde neşir etdirýär. Roman neşir edilen badyna Amerikada gyzygyn seslenme döredýär. Soňra bu roman esasynda "Gaýduwsyz ýürek" ("Храброе сердце") we "Isanyň yzalary" ("Passion of the Christ") kinofilmleriniň prodýuseri Brýus Deýwi dokumental kinofilmi surata düşürýär. Näme üçindir bu tragiki kinofilmi eksport eden ýurtlar juda az.

"Temeni haltada gizläp bolmaz" diýleni-dä... Eýranly çinownikler bu kinofilmi dünýä halklarynyň görmezligi üçin jan edenem bolsalar, bu gün bolan waka esasynda düşürilen "Soraýýany daşlamak" kinofilminiň bir nusgasy meniň öýümiň törüne çenli gelip ýetipdir. Araňyzda eýýäm bu kinofilme tomaşa edenleriňizem bardyr. Entek tomaşa etmediklere bolsa, derhal bu kinofilmi kinoprokatdan alyp tomaşa etmekligi maslahat berýärin. Hilegärligiň we töhmetiň pidasy bolan biçäre Soraýýanyň perişdä meňzäp duran elwan ýañaklaryna pişigiň

kellesi ýaly daşlar bilen zalymlyk bilen urluşyny göreniňizde, belki-de gahar-gazabyňyza erk edip bilmän ajy gözyaşlara gark bolmagyňyz ahmal. Belki-de, 31 ýyl mundan ozal nähak gany dökülen şehit zenan Soraýýa Manuçehr üçin dökjek gözyaşlaryňyz birsalym özümüz hakda, öz ajy hakykatlarymyz hakda oýlanmaga mümkinçilik döreder...

Käbir zenanlarymyzyň Soraýýadan parhy barhy näme?!.

"Bizde nähili "ajy hakykat" barmysyn?" diýip gepimi kesä çekjek tersalaryň ünsüni bir zada çekmek isleýärin. Bu gün haýsydyr bir ýerde tanyşan ýympyk zenanyňy özüne iki günlük ýa-da uzak wagtlyk oýnaş tutunmaklyk üçin, ýa bolmasa "Iller edýä, menem etjek" edip, "ikinci heleý" saklamagyň höwesine düşen we halal aýallaryny harlap ýören erkek eşeklerimiziň Soraýýanyň adamsyndan näme parhy bar?! Adamsy "ikincisiniň" öýünden bari gelmän, idi-yssywat edilmän, çagalaryny özi ýer-ýesir bolup ekläp ýören zenanlarymyzyň Soraýýadan näme parhy bar?! Kellesi mis gazanyň arkasy ýaly zaryňlap duran erkeklerimiz olary edil Soreýýa ýaly edip öldürmeselerem, iki günlük oýnaşy üçin olaryň başyna ne günleri salýarlar, olaryň durmuşyny alamana bir daş edýärler...

Belki-de, muňa dogry düşünsek, Soraýýany daşlamagy däl-de, "erkek eşek-dä..." diýip äwmezlige salýan erkeklerimiziň özüni daşlamak isläris?!..

© Has TÜRKMEN. Jemgyýetçilik tankydy